

פדגוגיה של שפע

תקציר

החינוך במאה העשרים היה מבוסס על "דגם המחסור". בכל תחום קיים מספר מוגבל של מומחים והלומדים משקפים את הדרישה לידע הנוצר על ידם. בדרך כלל, למידה מחייבת גישה פיזית למומחים או למוסדות המוסמכים לכוון ידע. בעבר, ספרי לימוד לא היו נגישים לכולם הן מהבחינה הפיזית והן מבחינת התוכן ושפת המומחים. כך למעשה התפתחה "פדגוגיה של מחסור" (בדומה לכלכלה של מחסור) והיא ביטאה את הפתרונות האופטימאליים של שימוש במשאבים מוגבלים.

הפדגוגיה של המחסור התבססה על ההנחות הבאות:

- כישורים הנם נדירים ;
- גילוי כישורים זו משימה קשה ;
- תוכן זה ידע פיסוי ;
- תוכן מיוצר בהתאם לדרישה ;
- הגישה לידע מוגבלת וקיים מחסור במשאבי ידע ;

בעידן האינטרנטי הידע נעשה נגיש מאוד והוא קיים בשפע ובמגוון רחב של צורות שונות. המומחים הפכו להיות נגישים יותר והמחשב אפשר גם גישה לרשתות חברתיות של לומדים אחרים. כיום, הלומד מתמודד עם התופעה עם שפע של ידע. יחד עם זאת, השפעתה של רשת האינטרנט והשינויים בתפישת הידע על תחום החינוך הייתה חלשה יותר מתחומים אחרים בחיי החברה. והשאלה שעולה על הפרק היא: האם תפיסות הלמידה והשיטות הפדגוגיות שהתאימו לפרדיגמה הפדגוגית של ה"מחסור" מתאימות גם לפדגוגיה של שפע (כבסיס להוראה מקוונת)?

בהתייחס לסוגיה זו הפדגוגיה של שפע צריכה להתבסס על מספר הנחות שמשקפות את המצב האפיסטמולוגי העדכני יחד עם האפשרויות הלמידה המקוונת. יחד עם זאת, צריך לתת את הדעת להנחות הבאות:

- ידע במרביתו חופשי וכמות הידע הולכת וגדלה ;
- ידע נמצא בשפע והבעיה המרכזית הופכת להיות לא הגישה אל הסינון ;
- הידע הוא מגוון ולכן צומחות גם צורות של ידע שאינן מבוססות על הטקסט ;
- קלות בשיתוף של הידע ;
- הידע טמון ברשתות חברתיות שמתאחדות ברשת מקיפה, בעלת קשרים חלשים ;
- הידע מבוסס על מערכת שמתפקדת ומתפתחת, כשאי-וודאות וחירות הינם מאפיינים עיקריים של האינטרנט ;
- המשתמש הוא גם זה שמכוון את הידע ;

התקציר מבוסס על המאמר:

Weller, M. (2011). A pedagogy of abundance. *Spanish Journal of Pedagogy*, (249), 223-236.

האתגר שעומד כיום בפני המהנדסים הוא הצורך להבין כיצד ניתן להשתמש במצב השפע עבור הפרקטיקה החינוכית וכיצד צריך לצייד את התלמידים, וזאת על מנת שהם יוכלו להתמודד עם שפע של ידע. לאור המצב האפיסטמולוגי החדש יש צורך לבחון את תיאוריית הלמידה הקיימות. מצב השפע נתפס באור חיובי, אך כפי שמציינים החוקרים, ההגדלה של כמות הידע הנגיש וההרחבה של אפשרויות הבחירה אינן בהכרח מיטיבות עם הלומד. שפע המידע עלול להביא אותו למצב של בלבול וקושי בבחירה של חלקי מידע הרלוונטיים ומתאימים לצרכיו. למעשה, היעד המרכזי של החינוך כיום אמור להיות התמודדות עם שפע של ידע.

תפיסת למידה המבוססת על משאבים שמה דגש על אינטראקציה ובחירה שלהם. על פניו היא נראית כבסיס אפשרי עבור פדגוגיה של שפע וזאת בשל שפע המקורות של הידע, אך הגישות הקיימות במסגרת הזאת עדיין משקפות את פרדיגמת החוסר. הן מתמקדות בפיתוח מקורות ידע וחומרי למידה, כשהאתגרים המרכזיים שעומדים בפני העולם כיום מתייחסים לסינון, סיווג ופירוש של החומר הקיים. לעומת זאת, תפיסת למידה כפתרון בעיות מתמקדת בתלמיד והיא מציעה לתלמידים לעסוק בפתרון בעיות פתוחות בקבוצות קטנות, כשלעתים קרובות לא קיימת תשובה נכונה אחת לביצוע המשימה. המורה הופך למנחה שמסייע ללמידה שיתופית המתבצעת בקבוצות. מחקרי הערכה מצביעים על כך שאסטרטגיה של פתרון בעיות יעילה יותר מהגישות של הלמידה המסורתיות. התפיסה הקונסטרוקטיביסטית שצברה פופולאריות רבה בעת האחרונה, בין היתר, בשדה הלמידה המקוונת, שמה דגש על סובייקט שבונה את הידע שלו באמצעות פעילות הבנייתית. תפיסה זאת באה לידי ביטוי בקורסים מקוונים, בעלי מרכיב דיסקורסיבי ורפלקטיבי המאפשרים למשתתפים לפתח את הפרשנויות שלהם.

בחינת תיאוריות הלמידה שעשויות להתאים למאפיינים שעליהם צריכה להתבסס "פדגוגיה של שפע" מצביעה על החשיבות של תפיסת הלמידה לא רק כתהליך אינדיבידואלי, אלא כתהליך חברתי, ולכן התהליך האפיסטמולוגי צריך להיות מובנה בתוך הסביבה החברתית והתרבותית. גם קונסטרוקטיביזם חברתי רואה בלמידה כממוקמת בהקשר. גם הגישה "קהילות של פרקטיקה" מדגישה את האופי החברתי של הלמידה ואת החשיבות של חונכות, שבמסגרתה נוצר מונח של השתתפות פריפריית לגיטימית. השתתפות זו יוצרת תהליך שבו חבריה של הקהילה עוברים מפריפריה בקהילה למרכז על ידי ביצוע מטלות לגיטימיות (תהליכים דומים מתרחשים בפורומים באינטרנט) וגם במסגרת של קהילות שמבוססות על קוד פתוח.

התיאוריה של הקישוריות (Connectivism) פותחה על ידי ג'ורג' סימנס (Siemens, 2004) כבר בעידן האינטרנטי. תפיסה זו מציעה גישה דומה לזו שנובעת מהמונח "טווח ההתפתחות הקרובה" של ויגוצקי, שמקבל גיוון חדש בסביבה מקוונת. נקודת המוצא של תפיסת הקישוריות היא האופי המרושת של ידע בעידן האינטרנט והוא נתפס כרשת בעלת צמתים וקשרים, תהליך הלמידה מהווה יצירת הקשר, הרחבה של הרשת והגברה של המורכבות שלה.

על פי סימנס (שם), לתיאוריית הקישוריות יש מספר עקרונות בסיסיים:

- הלמידה והידע נשענים על השוני ועל גיוון בדעות;
- במהלך הלמידה מתרחש תהליך של כינון קשרים בין "צמתים" או מקורות ידע;
- למידה יכולה להתמקם מחוץ לסובייקט;

- הקניית מיומנויות למידה ויכולת לדעת חשובה יותר מכמות הידע הנרכש ;
- לימוד מתמשך דורש פיתוח ושימור של הקשרים ברשת ;
- המיומנות העיקרית של הלמידה שיש לטפח היא יכולת לזהות קשרים - בין תחומים, רעיונות, דעות וכו' ;
- ידע חייב להיות מעודכן ;
- קבלת החלטות היא כשלעצמה מהווה תהליך למידה, וזאת בשל העובדה שבחירת נושא הלמידה וכינון המשמעות של המידע מתרחשים בסביבה משתנה ;
- תפיסת הקישוריות נמצאת בבסיס קורסים מקוונים פתוחים רבי משתתפים.

לסיכום, ניתן לומר, שאנו עדים לשינוי מהותי בכינון הידע וביחסינו כלפי התוכן. שפע הידע אתו אנו מתמודדים הוא תופעה ללא תקדים. גישות רבות להוראה וללמידה שבהן אנו משתמשים כיום מושרשים בפרדיגמה של המחסור. המעבר ממחסר לשפע טומן בחובו אתגר גם לתלמיד בודד וגם למערכת החינוך. המשימה העומדת מול המחנכים היא לבנות את הפדגוגיה של שפע אשר תצייד את התלמידים במיומנויות שדרושות להם עבור למידה בסביבה חברתית ותרבותית מודרנית.